

Europa mellom drøm og begjær

JEANETTE SKY

Utsagnet 'Europa som drøm' bærer i seg håpet om en annen virkelighet på en ganske annen måte enn om vi omformulerte det hele og lot det lyde: 'Drømmen om Europa'. Det det første bærer i seg av renhetens uskyld, bærer det andre i seg av begjæret etter å eie denne uskylden. Europa som drøm søker ikke mot noen realisering, men er i seg selv nok, i det det er en utopi. Som utopier flest kan den ikke realiseres foruten visse fordreininger der idealet, altså utopien, er dømt til å gå tapt. Drømmen om Europa søker nettopp mot en slik realisering, og det er i denne realiseringsprosessen at Europakartet har skiftet ansiktstrekk noen ganger.

Europa som drøm hører hjemme i poesien og kunsten, i det nær mytologiske. Drømmen om Europa har derimot gitt seg mange maktpolitiske utslag av mildt sagt tragisk karakter. Vi skal ikke her leke tabloidavis og slå det opp med store bokstaver, men det er lov å bli kvalm av historien. Vi må imidlertid ikke la kvalmen lede til likegyldighet, eller drap på mulighetene mennesket som et tenkende og reflekterende vesen sitter inne med. Det er tross alt friheten til å velge som karakteriserer den menneskelige eksistens. I drømmenes verden beveger vi oss på det menneskelige begjærs grenser. I drømme er alt mulig, men ingenting skjer. I det våkne liv blir den frie handling mulig hvis vi kan ta lærdom av drømmen. Dette krever imidlertid en besinnelse på drøm som drøm og ikke virkelighet, på drøm som en nær mytologisk bevissthetstilstand og ikke som fortrenkte begjær.

Frihet til å velge er ikke nødvendigvis frihet til å velge hva som helst, som f.eks. drap, krig og ødeleggelse. Allikevel fremstilles det gjerne slik. Å være fri synes ofte å innebære at man skal

være fri til å velge uhemmet. Å være fri innen fastlagte grenser oppfattes ikke som frihet. I det øyeblikk vi lar dette være et styrende prinsipp i våre liv, har vi allerede tatt farvel med friheten som mulighet. Livet vil ikke bringe oss andre erkjennelser enn at det faktisk finnes grenser. Det er mangelen på aksept av de rammebetingelser som drømmen og myten uttrykker, ved å poengtere skillet mellom det virkelige og det drømte liv, som gjør mennesket så fordømt ufritt.

Mennesket er skapt av en kultur, av en tradisjon og av mytene som styrer denne tradisjonen og disse kulturaktivitetene. Derfor må vi lære av drømmen og myten, og ikke begjære eller hate den. En skilpadde som hater eller begjærer sitt skall kan verken kvitte seg med det eller kokettere det. Skallet er der som en del av skilpaddens vesen, foruten hvilket det ikke ville være noen skilpadde lenger overhodet. Våre myter og drømmer kan gi oss nøkkelen til større selvinnsikt, hvis vi makter å se at det eneste de uttrykker er våre egne lengsler, engstelser og begjær, og ikke objektivt gitte sannheter.

Europa som drøm befinner seg, lik andre drømmer, på begjærrets grenser. Drømmen om Europa søker å bryte igjennom disse grensene og dermed skapes den uavvendelige tragedien. Som befant det seg et eller annet sted mellom det menneskelige og det guddommelige vil det europeiske mennesket dras mellom makter større enn det selv som en arketypisk tragisk helt. Vi kjenner alle utgangen på slike historier, men vi blir åpenbart aldri lei av dem. Er det derfor vi søker å realisere dem hele tiden? Fordi vi drives av et jag etter tragedien, det uopprettelige, etter smerten og lidelsen, etter alt som kan rive verden sammen for oss, som kan gjøre det legitimt å gi tilværelsen opp?

Det ligger en stakkarslig trøst i lidelsen og tragedien, fordi den bringer oss nærmere hva vi i vanskelige stunder nærmest oppfatter som skjebnens makt. I skjebnen finner mennesket sin overmakt, et styrende prinsipp som fratar individet ansvar for eget liv og egen handling. Løssalgspresen hadde hatt vanskeligé tider hvis ikke mennesket fremdeles fikk dekket elementære behov ved å lese om destruksjon og forbannelse, om demoniske krefter og utenommenneskelige maktapparat. Krig og fred frem-

stilles daglig i media som en skjebnens maktspill der uskyldige mennesker kun innehar roller som marionetter eller statister i det hele.

Før i tiden var det visstnok mytene som fratok mennesket makten og ansvaret over eget liv, skal vi tro f.eks. teologen Rudolf Bultmann. Kanskje er det slik enda, men verre er det allikevel med den blinde tro på at vi ikke lenger lever i mytenes, men i sannhetens verden. For hva annet enn myter er det egentlig vi konfronteres med i det daglige, i møtet med medias fremstilling av den urett som stadig foregår i verden. Ved å pakke menneskelige handlinger inn i arketyperiske demoniske eller guddommelige bilder og samtidig presentere det som historiske fakta, er vi i ferd med la fakta bli fiksjon, og slik vil vi aldri skue virkeligheten, bare våre egne mytologiske skremselsbilder. Vi mister dømmekraften og evnen til å skue de menneskelige muligheter i det hele. Vi narres til å tro at vi ikke kan forandre vår verden. Selvsagt kan vi ikke snu den opp ned. Men det er da heller ikke nødvendig. Det eneste som trengs er å se at vi faktisk er mennesker med drømmer og lengsler alle sammen. For de fleste av oss er det ikke plass til så altfor mange kriger i disse. Kanskje dreier det seg bare om evnen til å se smerten i den Andres ansikt, som Levinas snakker om. For å klare dette må vi imidlertid se lenger enn oss selv. Da må vi klare å skue mulighetene ikke bare i oss selv, men også i den Andre. Hvis vi var istand til å skue drømmene som gjemmer seg i den Andres ansikt, ville det kanskje også bli vanskeligere å behandle den Andre som et simpelt objekt.

Vi har beveget oss fra tragedien til etikken, noe som kanskje er i ferd med å bli én og samme ting. Etikken har dårlige kår i et samfunn tuftet på markedsliberalisme og overnasjonale korporasjoner. Verden blir selvsagt for stor å overskue for det vanlige mennesket. I så måte har realiseringen av drømmen om Europa ikke gjort verden mindre komplisert. Fra et eller annet hold som ikke er deg og meg foretas avgjørelser som i aller høyeste grad rammer vår livsverden. Vi levnes sjelden noen tro på at vi kan være med på å avgjøre hva som skal skje verken i nasjonale eller internasjonale sammenhenger. Riktignok gis vi fremdels muligheten til å stemme ved hva som stadig kalles demokratiske valg.

Spørsmålet er imidlertid hvor demokratiet blir av når vi som skal stemme kontinuerlig konfronteres med at det vi skal være med på å avgjøre ligger utenfor og hinsides vår forstand. Og når vi så *har* valgt spiller det liksom liten rolle om vi stemte for eller mot regjeringenes forslag. Etter mange nok ganger med signaler om at 'folkets' valg og meninger ikke egentlig teller, gidder heller ikke 'folket' å velge eller mene noe som helst. En revolusjon umuliggjøres ettersom vi samtidig lures til å tro at det fremdeles er vi som kan bestemme allikevel. Vi lever, som borgere av Europa, i den illusjon at vi tilhører en fredelig, demokratisk øy midt i en krigfull verden. Slike tanker vil aldri kunne skue den Andre fordi den Andre er dekket til bak så mange slør av illusjoner og vrangforestillinger foruten hvilke ideologiene ville rakne.

Det her oppteegnede bildet av Europa lyder som en tristesse og er det kanskje også. Nettopp fordi spennet mellom drøm og virkelighet er så stort kan drømmen aldri bli realitet. Det tragiske ligger nettopp i forsøket på en slik realisering av drømmen. Mer enn noe annet fremstår Europas kultur som karakterisert ved nettopp trangen til å skulle realisere drømmer. En drøm som er urealisert tilhører det fremmede og uhåndgripelige, og kanskje finner den europeiske kultur den største trusselen nettopp i dette. Fordi drømmen tilhører en annen virkelighetsdimensjon lar den seg ikke egentlig kontrollere, den vil aldri til fulle kunne innfanges av våre begrepsapparat. Vi kan avsakralisere drømmen ved å stykke den opp og kategorisere den, men drømmene og mytene kan ikke egentlig drepes. De kan fortrenkes og bortforklares, men de kan ikke stenges ute.

Det sted hvor myten og drømmen finner sitt sanneste uttrykk er i litteraturens og kunstens verden. I forfatternes oppgjør med autoritetene, eller 'knusing av hellige sannheter', som Harold Bloom kaller det, vil våre myter kunne komme til uttrykk i karikerte former og slik bli synlige for oss. I kunsten og litteraturen hører myten og drømmen naturlig hjemme, fordi de ikke pretenderer å si noe om verden i egentlig forstand. I tabloidpressen og historiskskrivningen blir myten vanskeligere å håndtere fordi disse pretenderer å utsi noe objektivt om virkeligheten. Når myte og virkelighet blir synonymt befinner vi oss i et univers preget av

ideologiske føringer, der drap, krig og ødeleggelse kan bortforklares som 'rettferdig hevn' og 'den eneste løsning', osv. Både drøm og myte er som tidsinnstilte bomber å regne i det øyeblikk de forveksles med virkeligheten, derfor må vi fokusere på drøm og myte som *mulige* virkeligheter og aldri *reelle* virkeligheter.

Freud satte ord på drømmeaktiviteten for oss, han trakk den så og si ned på jorden, eller under den om man vil. Drømmene ble for all ettertid henvist til det underbevisste. De er ikke lenger noe visjonært eller noe *overbevisst*, men snarere *underbevisste*, fortrenge drifter og begjær som må bearbeides og uttømmes. Er det dette som rir Europa som en mare, som har omgjort en potensielt uskyldsvakke drøm til et skittent begjær? Når realitet og drøm sammenblandes tilstrekkelig blir de i stand til å true vår eksistens som mennesker. Utopier skal ikke realiseres. Utopier skal drømmes, de skal gi hvile og trøst i en hverdag som kanskje synes for vanskelig å forholde seg til: Når utopien flyttes ned i virkelighetens verden blir drømmen og fantasien et ryddet område der bare det tapte begjær, drømmen om Europa står tilbake og ikke lenger Europa som den vakre drøm den kanskje en gang var.

